

УТИЦАЈ КРИВИЧНОГ ПРАВА НА СМАЊЕЊЕ РИЗИКА ОД КАТАСТРОФА

маст. Јована Бановић, сарадник у настави*
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

---

* jovanabanovic@gmail.com

УТИЦАЈ КРИВИЧНОГ ПРАВА НА СМАЊЕЊЕ РИЗИКА ОД КАТАСТРОФА

Сажетак: Аутор разматра значај кривичноправне заштите у Републици Србији на смањење ризика од катастрофа. Полази се од претпоставке да и кривично право има утицај на ваљану примену правила о смањењу ризика од катастрофа, одн. њихову превенцију. Анализа почиње теоријским одређењем карактера кривичноправне реакције (супсидијарност, генерална и специјална превенција), затим разјашњењем значења појединих појмова који чине систем смањења ризика, а део су система националне безбедности земље (катастрофе, непогоде, ванредне ситуације, удеси итд). Анализираћемо кривична дела попут тешке крађе извршене за време пожара, поплаве, земљотреса или другог удеса, неучествовања у отклањању опште опасности, те за ову област карактеристичних дела из групе кривичних дела против животне средине и опште сигурности људи и имовине. Прописивањем ових кривичних дела (поред одредаба Закона о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама), шире се могућности заштите од повреде или угрожавања добара 'погођених катастрофама'. Наведеним инкриминацијама се додатно 'јачају' обавезе грађана као субјеката система смањења ризика од катастрофа. Имајући у виду значај безбедносне културе у овој области, испитаћемо адекватност постојеће кривичноправне регулативе и размотрити евентуалну потребу за мењањем постојећих или увођењем нових инкриминација. Биће дат и осврт на разлоге делегирања надлежности у вези са овим појавама.

Кључне речи: кривично дело, превенција, опасност, катастрофа, ванредна ситуација, ризик, надлежност

Увод

Смањење ризика од катастрофа је област коју уређује Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама (у даљем тексту: ЗСР).¹ Овај закон, иако матични, свакако није једини

¹ „Сл. гласник РС”, бр. 87/2018. На основу овог Закона донета је и посебна Уредба о садржају, начину израде и обавезама субјеката у вези са израдом процене ризика од катастрофа и планова заштите и спасавања („Сл. гласник РС”, бр. 102/2020).

који третира наведену проблематику, јер катастрофе и са њима повезани ризици могу довести до последица које превазилазе предмет и границе овог и сличних прописа.² Не само да утицаји катастрофа могу бити велики, већ су највећма и непредвидиви. Илустративан је став У. Бека који каже да „добра можемо поседовати, али ризици могу само да нас погоде” и да је „ризично друштво друштво катастрофа у коме ванредно стање прети да постане нормално” (Бек, 2001: 37). Међутим, какав је утицај кривичног права у овој материји?

Кривично право има нарочиту регулативу и карактеристике. Главни извор кривичног законодавства је Кривични законик (у даљем тексту: КЗ)³, док споредно законодавство обухвата било посебне законе који уређују кривичноправну материју, било казнене одредбе других законских текстова. Ми ћемо се фокусирати на одредбе КЗ. Осим тога, једна од битнијих специфичности кривичног права је да се њиме штите најважнија добра и то само онда када није могуће реаговати неким блажим средствима. Ово је последица, са једне стране, потребе да се основне друштвене вредности ефикасно заштите, а са друге, да се нужна репресија коју кривичне санкције, а нарочито казна, садрже у себи, сведе на прихватљиву и разумну меру. Јер, није свако противправно понашање кривично дело. Таква понашања се каткад могу квалификовати и као друга казнена дела, попут прекршаја (које садржи и ЗСР) или привредних преступа или, пак, сасвим другојачији правни односи – грађанскоправни⁴, управноправни⁵ и сл.

И ЗСР и КЗ познају дефиниције појмова попут превенције или катастрофа (експлицитно – ЗСР, а имплицитно – КЗ). Но, каква је веза између ризика од катастрофа, особито када су у питању природне непогоде, са напред одређеним карактером кривичног права? Претпоставка је у јачању обавеза субјеката система смањења ризика.

2 Нпр. Закон о критичној инфраструктури („Сл. гласник РС”, бр. 87/2018).

3 „Сл. гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

4 Тако је, у једној пресуди (донетој с позивањем на одредбе старог Закона о ванредним ситуацијама), утврђено да је „Општина дужна да накнади штету проузроковану поплавама, осим ако не докаже да је поступила у складу са одредбама Закона о ванредним ситуацијама”. Пресуда Вишег суда у Ваљеву, Гж. 1191/17 од 12.10.2017.

5 Примера ради, индикативан је Закон о отклањању последица поплава у Републици Србији („Сл. гласник РС”, бр. 75/2014), донет после поплава 2014. године (ступио је на снагу 22.07.2014. године и престао да важи након годину дана).

Карактер кривичноправне реакције

Приликом одређења основних карактеристика кривичног права често се истиче његов супсидијарни (*ultima ratio*), фрагментарни и акцесорни карактер (Стојановић, 2016: 6, 11, 23). То у најкраћем значи да кривично право треба да буде *крајње средство* у заштити *најважнијих* вредности и то, по правилу, оних добара која се већ налазе у *другим* гранама права, а у погледу којих постојећа, блажа заштита није довољна. На тај начин кривично право остварује своју гарантивну функцију која грађанима пружа правну сигурност и отклон од непотребне репресије (Вуковић, 2021: 17). То је делом и одраз деловања начела законитости које је прописано већ у чл. 1 КЗ и гласи да „никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити му се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено”. Други аспект овог начела се огледа у тзв. заштитној функцији кривичног права која служи остваривању превенције, како на друге да не чине кривична дела (генерална) тако и на конкретног учиниоца да их убудуће више не чини (специјална). Чини нам се, ипак, да јачању безбедносне културе у домену смањења ризика од катастрофа понајвише може допринети трећи сегмент превенције – тзв. позитивна генерална превенција. Она се састоји у изражавању друштвене осуде за кривично дело, јачању морала и *учвршћивању обавезе поштовања закона* (чл. 42 ст. 1 тач. 3 КЗ).

Поједини аутори заузимају критички став према прописивању кривичних дела којима је једини циљ превенција ризика, те показују бојазан од стварања тзв. „безбедносног права” (Стојановић, 2016: 71). У прописивању кривичноправних норми и њиховој примени треба бити опрезан, јер је реакција кривичним правом оправдана само онда када се заштита друштвених вредности не може ефикасно постићи другим средствима. Тако, није оправдано пружати кривичноправну заштиту од било каквих ризика, већ од значајних; потом, „интервенција” прописивањем недозвољених понашања као кривичних дела је основана онда када превенција те врсте заиста смањује могућности наступања какве штете (Хусак [Husak], 2008: 162, 176). Говорећи о парадигми превенције и безбедности као саставним деловима савременог нормативног развоја, Хасемер (који и сам користи израз „безбедносно право”) указује да превенција представља будућност кривичног

права, али да свако задирање у основне слободе и права треба да буде омеђено принципом кривице и праведним санкционисањем. Истиче да треба бити обазрив и приликом прописивања кажњивих понашања због, како је назива, „нормативне дезоријентације”, до које доводи паралишући страх од ризичних ситуација (Хасемер [Hassemer], 2006: 140).⁶ Ова мишљења нису без основа, али им треба приступити реално, избећи искључивост и сагледати стварне домете тако представљеног стања.

У сваком случају, треба поћи од тога да нико не треба да брине о својој безбедности у нормалним животним ситуацијама (Роксин [Roxin], 2002: 96). У теорији се наводи да, поред средстава социјалне контроле, превенцији више доприноси ефикасност у откривању и кажњавању учинилаца него високе прописане казне и „строге законске одредбе” као такве. Осим тога, део глобалне стратегије превенције чине управо мере превенције криминалних понашања. Роксин управо даје пример регулативе о заштити животне средине где високе казне, а у крајњем случају и затварање фабрика-загађивача, имају бољу друштвену сврху, него кажњавање тек једног запосленог – појединца који је замењив. То све спада у један шири корпус превентивног сузбијања повреда најважнијих добара кроз интердисциплинарну сарадњу на различитим нивоима, а чија је битна карика и кривично право (Роксин [Roxin], 2002: 97–99). У вези са тим, прегледом статистичких података кажњавања за поједина кривична дела која су предмет овог рада видећемо да је у погледу неких проценат заступљености у раду органа кривичног правосуђа занемарљив.

Ризици од катастрофа – термиолошка разјашњења

Предмет ЗСР је смањење ризика од катастрофа, превенција и јачање отпорности и спремности *појединаца* и заједнице за реаговање на последице катастрофа, заштита и спасавање људи, материјалних, културних и других добара, права и обавезе грађана, удружења, правних лица, органа јединица локалне самоуправе, аутономних покрајина и Републике Србије, управљање ванредним ситуацијама, функционисање цивилне заштите, рано упозоравање, обавештавање и узбуђивање, међународна сарадња, инспекцијски надзор и друга питања од

6 У том контексту неки аутори говоре о „превенционизму” као општој тенденцији која је део генералне перцепције о криминалитету. (Асп [Asp], 2013: 24).

значаја за организовање и функционисање система смањења ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама (чл. 1 ЗСР). По слову закона, систем смањења ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама је од посебног интереса за Републику Србију и представља део система националне безбедности.

Имајући у виду поједине појмове којима оперише и КЗ, представимо одређене који су дефинисани ЗСР. Иако КЗ нигде не помиње термин „катастрофа”, због његовог обухвата (а и теме овог рада) нужно је кренути од тога. Тако, катастрофа представља елементарну непогоду или техничко-технолошку несрећу чије последице угрожавају *безбедност, живот и здравље већег броја људи, материјална и културна добра или животну средину у већем обиму*, а чији настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби (чл. 2 ст. 1 тач. 1 ЗСР). Како видимо, ова дефиниција се односи на различите заштитне објекте које познаје и КЗ (акцесорност кривичног права).

Надаље, елементарна непогода је појава хидролошког, метеоролошког, геолошког или биолошког порекла, проузрокована деловањем природних сила као што су земљотрес, поплава, бујица, олуја, јака киша, атмосферска пражњења, град, суша, одроњавања или клизања земљишта, снежни наноси и лавина, екстремне температуре ваздуха, нагомилавања леда на водотоку, пандемија⁷, епидемија заразних болести, епидемија сточних заразних болести и појава штеточина и друге природне појаве већих размера које могу да угрозе безбедност, живот и здравље већег броја људи, материјална и културна добра или животну средину у већем обиму (чл. 2 ст. 1 тач. 2 ЗСР).

Мада КЗ не препознаје ванредну ситуацију као такву, за потребе овог прописа нам је и то од значаја, јер се, како ћемо видети, може подвести под неке појмове (нпр. другог удеса код тешке крађе). Тако, ванредна ситуација је стање које настаје проглашењем од надлежног органа када су ризици и претње или настале последице по становништво, животну средину и материјална и културна добра таквог обима и интензитета да њихов настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби, због чега је за њихово ублажавање и отклањање неопходно употребити посебне мере, снаге и средства уз појачан режим рада (чл. 2 ст. 1 тач. 7 ЗСР).

⁷ Што је постало нарочито актуелно почетком 2020. године.

Опасност (чл. 2 ст. 1 тач. 10 ЗСР) је потенцијално штетан физички догађај, феномен или људска активност која може проузроковати угрожавање живота и здравља људи, оштећење материјалних и културних добара и животне средине или друштвене и економске поврећаје, док ризик означава комбинацију вероватноће да ће се катастрофа десити у одређеном временском раздобљу и са одређеним негативним последицама (чл. 2 ст. 1 тач. 12 ЗСР). Ипак, ове појмове ћемо разумети у контексту кривичног права с обзиром на остваривање последице у виду конкретне или апстрактне опасности, одн. општих питања сврхе казне, те предвидљивости ризика из појединачне норме (Роксин [Roxin], 1997: 1001). Превенција обухвата скуп мера и активности за ублажавање постојећих ризика, као и смањење ризика од настанка *нових последица* катастрофе (чл. 2 ст. 1 тач. 14 ЗСР). Примећујемо да су ризици формулисани у довољној мери озбиљно, да их и кривично право може узети у обзир.

Удес (чл. 2 ст. 1 тач. 23 ЗСР) је догађај као што је емисија, пожар или експлозија који настане као резултат неконтролисаног развоја догађаја током рада привредног друштва и другог правног лица који доводи до озбиљне опасности по здравље људи и животну средину, одмах или одложено, унутар или изван привредног друштва и другог правног лица, а који укључује једну или више опасних супстанци, док велики удес (чл. 2 ст. 1 тач. 24 ЗСР) подразумева удес у складу са прописима којима се уређује заштита животне средине.

Без улажења у детаље, овако дефинисани појмови могу бити од значаја приликом примене одговарајућих одредаба КЗ. Према томе, у праву су аутори који дају једну ширу нормативну дефиницију ванредних догађаја. Тако, у зависности од перцепције таквог догађаја, идентификују се улоге и учествују различити актери (уз ангажовање одговарајућих ресурса), у циљу спречавања „ванредних” дешавања или ефикасног реаговања на њих, што је основ управљања ванредним ситуацијама (Кековић, Марић, Комазец, 2011: 3).

Кривична дела у вези са ризицима од катастрофа

Тешка крађа је, према систематици КЗ, прво од кривичних дела које узима у обзир ситуације које у ширем смислу представљају катастрофе. У питању је класично имовинско кривично дело. Тако је у чл. 204 ст. 1 тач. 5 КЗ прописано да ће се учинилац дела крађе (члан 203)

казнити затвором од једне до осам година ако је крађа извршена за време пожара, поплаве, земљотреса или другог удеса. Оно што „обичну” крађу чини тешком је време извршења (Вуковић, 2021, 71). Према томе, нису од значаја ни вредност ствари, ни начин извршења, нити средство, већ само моменат који оштећеног овим делом чини „рањивим”. Учиниоца овог облика тешке крађе је безобзиран, јер користи тешку ситуацију да би вршио дела (Лазаревић, 2011: 688). Ова одредба је формулисана у форми генералне клаузуле јер, поред пожара, поплаве или земљотреса, то може бити и сваки други удес. КЗ обухвата шири круг ситуација у односу на ЗСР, будући да се чл. 2 ст. 1 тач. 23 ЗСР малтене односи на неконтролисано ширење ватре (пожара) у вези са радом привредног друштва. Такво становиште заузима и пракса која под „другим удесом” сматра „коришћење удеса – ванредног стања, те забране кретања проглашене чл. 2 Уредбе о мерама за време ванредног стања наложених од стране Владе Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 34/20 од 18.03.2020)”⁸ И домаћа теорија прихвата такво становиште – није важно да ли се крађа врши на простору који је погођен удесом, већ да су околности настале услед удеса (Делић, 2021: 173), одн. док трају поремећаји изазвани њиме (Ђорђевић, Коларић, 2020: 106). Имајући у виду наведено, није потребно да је ванредна ситуација формално проглашена. Неопходно је да се ове ситуације фактички искористићавају за вршење крађе.

Неучествовање у отклањању опште опасности (чл. 326 КЗ) има један облик и врши га ко, противно наређењу надлежног органа, односно другог надлежног субјекта, без оправданог разлога, одбије да учествује у отклањању опасности настале услед пожара, поплаве, земљотреса или другог удеса. За ово кривично дело учинилац ће се казнити новчаном казном или затвором до три месеца. Кривично дело је довршено одбијањем учествовања у отклањању опасности. Због његове природе, спорно је да ли се ради о делатносном или кривичном делу које садржи последицу у виду апстрактне опасности. С обзиром на то да је дело довршено предузимањем радње извршења и да се не тражи утврђивање последице, те имајући у виду претежност заштитног објекта ове инкриминације (државни орган), мишљења смо да је реч о делатносном кривичном делу. Одбијање учествовања у отклањању опасности мора бити из оправданог, а не било ког разлога, с тим да може бити учињено на ма који начин којим се манифе-

8 Пресуда Првог основног суда у Београду К. бр. 565/20 од 18.05.2020, правноснажна 21.05.2020.

стује воља учиниоца да не учествује у отклањању опасности (вербално, конклюдентно, другим поступцима) (Стојановић, 2012: 866).

Иако је, према називу главе у коју се сврстава, заштитни објекат овог кривичног дела државни орган⁹, оно у одређеној мери погађа сваког грађанина. Наиме, извршилац овог кривичног дела може бити свако лице које, противно одговарајућој одлуци, без оправдања одбије да учествује у отклањању опасности услед удеса предвиђеног законским описом. Отклањање опасности је категорија коју предвиђа и Устав РС, али само у вези са неповредивошћу стана, ограничењем коришћења земљишта и заштитом животне средине, те ванредним стањем. Обавеза из овог кривичног дела јесте грађанска, али не и уставна дужност у наведеном смислу (Стојановић, 2012: 866; супротно: Лазаревић, 2011: 944).¹⁰ У сваком случају, ЗСР је пропис који предвиђа такву обавезу грађана (чл. 36 ст. 5 ЗСР). За постојање дела довољно је да постоји формални услов – наређење надлежног органа. Поставља се питање да ли овај елемент представља обележје бића или објективни услов инкриминације? Уколико направимо паралелу са легислативно-технички слично формулисаним одредбама, попут кривичног дела загађења животне средине (чл. 260 КЗ), реч је о делимично бланкетној одредби (Делић, 2021: 287). Међутим, овде се ради о поступању противно „наређењу”, а не противно „пропису”. Када је у питању постојање аката више и ниже правне снаге треба бити обазрив са њиховим поистовећивањем приликом захтевања умишљаја у односу на таква обележја. Тада би било реално замислити чешће позивање на правну заблуду када су у питању наредбе. Јер, проблематично је заснивати одговорност учиниоца због непознавања подзаконских аката као што су наредбе или неки специјализовани прописи. А опет, уколико би се ово обележје сматрало објективним условом инкриминације онда би одговорност била заснована сувише лако и то би било дубиозно са аспекта начела кривице. Стога сматрамо да је исправно поступање противно наређењу надлежног органа разумети као бланкетно обележје бића које треба да буде обухваћено умишљајем (или, чак, и додати синтагму „противно прописима”). Између осталог, и због тога што су ситуације у којима се јавља прилично „опипљиве”, а информације о њима доступне грађанима.

9 Мада то могу бити и други надлежни субјекти. Рецимо, ангажовање овлашћених лица унутар органа локалне самоуправе или субјеката од посебног значаја за заштиту и спасавање према њиховим улогама одређеним Планом заштите и спасавања.

10 Мада би се ова обавеза могла схватити и као уставна дужност у домену који се односи на заштиту животне средине.

Како је проценат заступљености овог кривичног дела мали¹¹, те запрећена казна пружа могућности за примену различитих санкција које воде мањој репресији (судска опомена, условна осуда, новчана казна, рад у јавном интересу) или чак искључењу кривичне одговорности (дело малог значаја, одн. одбачај кривичне пријаве по начелу опортунитета кривичног гоњења), доводи се у питање сврха његовог постојања у овом облику. Сматрамо да постојање овог дела доприноси неговоању безбедносне културе и солидарности сваког грађанина у нарочитим условима – за време каквог удеса. Иако са становишта *ultima ratio* карактера кривичног права може бити дубиозно да ли је његов опстанак сврховит, особито што се, гледајући заштитни објекат, њиме штити рад државних органа, свеједно смо мишљења да треба. Његовој природи – ангажовању грађана и испуњавању обавеза наметнутих другим прописима, пре одговара заштита опште сигурности људи и имовине. Међутим, суштина овог дела је како у одбијању учествовања у отклањању опште опасности тако и у поштовању одлука надлежних органа, што, такође, има своје оправдање имајући у виду значај сектора цивилне заштите. А фактички се ради о вишеобјектном кривичном делу.

Може се размишљати о декриминализацији овог дела будући да се казним одредбама ЗСР кроз прекршајну заштиту можда чак и ефикасније може спровести обавеза поштовања норми. Јер, делује да је реч о поступку који, с обзиром на природу инкриминације (кршење дужности предвиђених одлукама), кудикамо више „приличи” овом кривичном делу. Ипак, увек остаје могућност да грађани путем различитих средстава буду информисани и упозорени о својим обавезама за време ванредних догађаја, па претња казном затвора, макар на апстрактном нивоу, може утицати на њих да те одредбе поштују.¹² Делује нам да би додавањем једног квалификатива опасности која се има отклонити, а то је нпр. придев „озбиљна”, била решена нека принципијелна питања.¹³ Тако би се направила још одсечнија разлика

11 2015. је поднета једна кривична пријава и поступак је окончан њеним одбачајем по основу института одлагања кривичног гоњења (Билтен, 2016: 21–22); 2016. године је у односу на једно лице донета осуђујућа пресуда којом је изречена судска опомена (Билтен, 2017: 41–42, 65–66, 73–74); док током 2020. није било случајева извршења овог кривичног дела (Билтен, 2021).

12 Иако остаје проблем тек изузетних случајева кривичног гоњења за ово кривично дело, па се основно може преиспитати истинска превентивна сврха која се овим делом може постићи.

13 Иако сам назив кривичног дела говори о „општој” опасности, што упућује на њене домете, сматрамо да је битно да се и законским описом укаже на каквоћу опасности, тј. да се ради о нарочитој, озбиљној опасности.

између прекршајне (по ЗСР)¹⁴ и кривичноправне заштите (по КЗ) која, на концу, ипак треба да буде крајње средство заштите. Слично томе, у законском опису се већ говори о „оправданом”, а не било каквом разлогу који може искључити постојање дела.

У контексту ове инкриминације вреди поменути и неке опште институте. Посебно треба имати на уму чл. 20 ст. 4 КЗ, по ком нема крајње нужде ако је учинилац био *дужан* да се излаже опасности која је претила, што би био случај у вези са овим делом (иако се наведена норма иницијално односи на ризичне професије). Или, ако је учинилац у стварној заблуди о оправданости разлога да (не) учествује у отклањању, што би могло водити искључењу умишљаја који је овде једини облик кривице, а тиме и кривичног дела, што зависи од околности конкретног случаја (Стојановић, 2021: 867).

Кривична дела против опште сигурности људи и имовине представљају област која иде у корак са техничким развојем и ту превентивно деловање има примарни, а кривично право секундарни значај (Делић, 2021: 297). Ово су по природи последични деликти. Основни и лакши облици по правилу представљају кривична дела угрожавања – са последицом у виду конкретне или апстрактне опасности, док тежи, прописани чл. 288 КЗ као тешка дела против опште сигурности, садрже последицу у виду повреде (уништења или оштећења) (Ђорђевић, Коларић, 2020: 177–178). Могу се учинити и са умишљајем и из нехата, и то предузимањем општеопасних радњи или употребом општеопасних средстава.

Иако је изазивање опште опасности најзаступљеније и најопштије дело из ове групе¹⁵, кратко ћемо се осврнути на неотклањање опасности из чл. 285 КЗ због извесних сличности са делом из чл. 326 КЗ. Осим што им је другачији заштитни објекат, те се чл. 285 КЗ општа сигурност непосредније штити, а рад надлежних органа тек посредно, ово дело има два облика и веће запрећене казне. Основни облик чини ко не пријави надлежном органу, односно другом надлежном субјекту да постоји пожар, поплава, експлозија, саобраћајна незгода или нека друга опасност за живот или тело људи или за имовину већег обима или не предузме мере да се та опасност отклони, иако

14 Посебно прекршаја из чл. 113 ст. 1 тач. 5 ЗСР, где ће се новчаном казном у износу од 50.000 до 100.000 динара казнити физичко лице ако се не одазове позиву надлежног штаба за ванредне ситуације ради учешћа у акцијама заштите и спасавања, па делом и у односу на прекршај из тач. 10 истог члана ЗСР.

15 Током 2020. године, од 1.010 пријављених дела из ове групе, 816 се односи на изазивање опште опасности, док се од 185 оуда 170 односи на ово дело.

је то могао да учини без опасности за себе или другог. Прописана је новчана казна или затвор до две године. Сврха овог дела је да се санкционише пасивно држање грађана (кажњава се нечињење) у предузимању мера отклањања опасности без опасности за себе или друге (Делић, 2021: 303). Иако је обухват ове инкриминације шири, код другог алтернативног начина (непредузимање мера) се може поставити питање односа са чл. 326 КЗ. С обзиром на различитост објеката заштите, чини нам се да управо због тога нема места конструкцији стицаја. Наиме, уколико постоји одговарајућа одлука надлежних радило би се о кривичном делу из чл. 326, а ако је нема онда о својеврсној „општој грађанској обавези” из чл. 285 ст. 1 КЗ (други модалитет извршења). Тежи облик постоји ако учинилац спречи другог у предузимању мера за отклањање пожара, поплаве, експлозије, саобраћајне незгоде или друге опасности за живот или тело људи или за имовину већег обима и кажњава се затвором од шест месеци до пет година. Овде је заштитни објекат угрожен додатном безобзирношћу учиниоца који активно утиче на друге да не извршавају своје обавезе. Нпр., ако би лице А било спречено од лица Б да учествује у отклањању опасности оно не би чинило дело из чл. 326 КЗ јер постоји оправдан разлог који се огледа у вршењу кривичног дела из чл. 285 ст. 2 КЗ од стране лица Б.¹⁶

Кривична дела против животне средине представљају поље које захтева синергију различитих дисциплина – технологије, управљања ризицима, безбедности, права. Индустријски развој који нужно утиче на животну средину захтева појачану пажњу свих учесника у овом процесу. Према томе, и поред одговорности компанија за штету коју проузрокују (кроз нарочит модел одговорности правних лица за кривична дела), одговорна лица и запослени такође могу бити носиоци кривичне одговорности као појединци. Поред показивања дужне пажње према добрима која се штите тзв. еколошким кривичним делима, неопходно је појачати и моралну свест људи о таквим догађајима (Прабу [Prabhu], 1988: 331, 337). Кривичним закоником се животна средина непосредно штити инкриминацијама предвиђеним од чл. 260 до 269, док се преостала дела из ове главе посредно односе на заштиту екосистема у најширем смислу.

16 У 2020. години забележене су свега три пријаве за дело из чл. 285 КЗ, од којих је једна одбачена, а две су резултирале осуђујућим пресудама и за њих је изречена условна осуда, одн. кућни затвор.

Утицај на кривични поступак

Законик о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП)¹⁷ у члану 32 имплицитно узима у обзир непогоде и друге удесе у претходно описаном смислу. Тако, до преношења месне надлежности може доћи онда кад је надлежан суд из правних или *стварних* разлога спречен да поступа (при чему је дужан да о томе извести непосредно виши суд, који ће решењем одредити други стварно надлежан суд на свом подручју). Управо се поплаве, пожари, земљотреси, епидемије и др. видови тзв. више силе сматрају стварним, фактичким разлозима услед којих може доћи до делегирања надлежности (Бановић, Бејатовић, 2019: 110). Важно је истаћи да се преношење надлежности по овом основу врши само за појединачан случај. Ако је суд у тоталној блокади и није у могућности да врши своју функцију (нпр. због поплава) не би се могло извршити делегирање целокупне надлежности по овом основу, већ би у том случају требало отклонити наступеле сметње, рецимо привременим измештањем седишта суда или променом судске зграде (Грубач, Васиљевић, 2014: 97–98), а утолико пре и редовном саниацијом последица ванредних догађаја.

Закључак

Кривично право има супсидијаран значај у материји смањења ризика од катастрофа. То, уосталом, и одговара његовој природи крајњег средства за сузбијање противправних понашања. Иако постоје одређене дилеме у погледу важеће законске регулативе, нпр. код кривичног дела Неучествовање у отклањању опште опасности, где би се у законски опис потенцијално могао додати придев „озбиљна” опасност, што би додатно апострофирало карактер кривичног права, које по својој суштини делује тек када матичне одредбе Закона о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама нису дозвољне. Превентивни утицај ове гране права има немерљив значај, посебно због тога што и КЗ прописује да се сврха кажњавања огледа „у изражавању друштвене осуде за кривично дело, јачању морала и учвршћивању обавезе поштовања закона” (чл. 42 ст. 1 тач. 3 КЗ).

17 „Сл. гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Додатно, и ЗКП имплицитно уважава ризике од катастрофа кроз препознавање тзв. стварних разлога за преношење месне надлежности.

Допринос постојања одредаба КЗ које су предмет сумарне обраде у овом раду је, између осталог, и у неговању безбедносне културе и јачању обавеза грађана као субјеката система смањења ризика од катастрофа који је део система националне безбедности. Међутим, тај „терет“ се не може свалити само на грађане, већ и на друге субјекте, па и правосудне органе који би, гледајући проценат заступљености ових кривичних дела у пракси, ипак требало да покажу већи степен заинтересованости за исте. Наравно, уколико је разлог не толико честог гођења за ова кривична дела то што се фактички и не врше, утолико се може закључити да је грађанска свест у вези са овим делима похвална. Но, увек треба имати у виду тамну бројку криминалитета, а потом и то што се, према запрећеној казни, ради о лакшим кривичним делима о којима се толико и не говори, а за која је упитно да ли грађани уопште и знају да су кажњива према одредбама КЗ.

Поља опште сигурности људи и имовине, као и заштите животне средине отварају простор за превентивно деловање кривичног права. Неки имовински, те одређени деликти против државних органа такође узимају у обзир различите катастрофе и сузбијају их уз помоћ кривичноправних механизма. Мишљења смо да је постојеће нормативно уређење махом ваљано, али да ризици који су у бити ових понашања не само што утичу на њихово остварење као конкретних кривичних дела, већ могу имати и далекосежније последице (губици живота, велике штете, привредни криминалитет и сл). Коначно, и у том смислу треба бити обазрив и имати на уму једну руску пословицу која каже да „ко не ризикује, никад и не пије шампањац“.

Литература

- Asp, P. (2013). Preventionism and Criminalization of Nonconsummate Offences. In A. Ashworth, L. Zedner & P. Tomlin (Eds.). *Prevention and the Limits of the Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Бановић, Б., Бејатовић, С. (2019). *Кривично процесно право – општи део*. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
- Век, У. (2001). *Ризично друштво*. Београд: Библиотека Eunomia, Filip Višnjić.
- Вуковић, И. (2021). *Кривично право – општи део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

- Grubač, M., Vasiljević, T. (2014). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Projuris.
- Делић, Н. (2021). *Кривично право – посебни део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Ђорђевић, Ђ., Коларић, Д. (2020). *Кривично право – посебни део*. Београд: Криминалистичко-полицијски универзитет.
- Keković, Z., Marić, P., Komazec, N. (2011). Republic of Serbia Natural and other Disaster Risk Assessment Methodology. *NBP Journal of Criminalistics and Law – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 1–17.
- Лазаревић, Љ. (2011). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион.
- Ordeig, C. Jáger & C. Roxin (2002). *Política Criminal Y Sistema del Derecho Penal* (pp. 87-105). Buenos Aires: Hammurabi.
- Prabhu, M. (1988). The role of criminal law in preventing and reducing chemical hazards. *Industrial crisis Quarterly*, (2), 327–338.
- Roxin, C. (1997). *Derecho Penal – Parte General Tomo I*. Madrid: Civitas.
- Roxin, C. (2002). Problemas actuales de la política criminal. In E. Díaz Aranda (Ed.) (2002). *Problemas fundamentales de politica criminal y derecho penal*. Ciudad de México: Universided Nacional Autónoma de México, 87–105.
- Републички завод за статистику (2016). *Билтен бр. 617*.
- Републички завод за статистику (2017). *Билтен бр. 621*.
- Републички завод за статистику (2021). *Билтен бр. 677*.
- Stojanović, Z. (2016). *Krivično pravo – opšti deo*. Beograd: Pravna knjiga.
- Стојановић, З. (2012). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Hassemer, W. (2006). Sicherheit durch Strafrecht. *HRRS – Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht*, 7(4), 130–143.
- Husak, D. (2008). *Overcriminalization – The Limits of the Criminal Law*. New York: Oxford University Press.

THE IMPACT OF CRIMINAL LAW ON REDUCING THE RISK OF DISASTERS

MA Jovana Banović, Junior Teaching Assistant
University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Summary

The author discusses the importance of criminal justice protection in the Republic of Serbia in reducing the risk of disasters. The main assumption is that criminal law also has an impact on the valid application of disaster risk reduction rules, apropos, their prevention. The analysis begins with a theoretical determination of the character of the criminal response (subsidiarity, general and special prevention), then clarifying the meaning of certain terms that constitute a risk reduction system, that are part of the country's national security system (disasters, accidents, emergencies, calamities, etc). We will analyze crimes such as Aggravated larceny committed during a fire, flood, earthquake or other calamity, failure to take part in eliminating a general hazard, and for this area characteristic of crimes against the environment and general safety of people and property. Prescribing these crimes (in addition to the provisions of the Law on disaster risk reduction and emergency management), expands the possibilities of protection against injury or endangerment of goods "affected by disasters". These incriminations further "strengthen" citizens' obligations as subjects of a disaster risk reduction system. Given the importance of security culture in this area, we will examine the adequacy of existing criminal regulations and consider the possible need to change existing or introduce new incriminations. A review will also be given on the reasons for delegating jurisdiction over these occurrences.

Keywords: *crime, prevention, danger, disaster, emergency, risk, jurisdiction.*